

Món rural, món urbà: espais interdependents

Què defineix, a la Catalunya d'avui, el món rural i el món urbà? Es pot continuar parlant en termes de dicotomia? O bé, com apunten alguns, el projecte de la Catalunya-ciutat finalment s'ha acomplert?

Aquest document recull les reflexions del seminari *Món rural, món urbà* mantingut al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona en el marc del Congrés del Món Rural 2006.

1. Contextualització

El món rural és, abans que res, una percepció, una imatge. Els intents per definir amb rigor i precisió què és el món rural en termes territorials, econòmics, demogràfics,... generalment porten a formulacions fallides que o bé són massa ambigües o bé simplement insatisfactòries. En canvi, no hi ha dubte que es tracta d'un concepte socialment difós i que evoca tot un seguit de valors associats a un territori i, sobretot, a la gent que l'habita¹.

Històricament el binomi món / rural món urbà (camp-ciutat), ha persistit amb gran força, tot i la variabilitat històrica i geogràfica que han enregistrat les realitats a les quals es volien referir. La identificació amb dos estils de vida fonamentalment diferents, es remunta a l'època clàssica i ha perdurat fins als nostres dies². Al món rural se l'ha identificat a un estil de vida 'natural', caracteritzat per la proximitat al medi ambient, i sovint amb elements de genuïtat i fins i tot d'innocència. Les relacions humanes en el camp usualment s'han presentat com més autèntiques i honestes que aquelles pròpies del món urbà, sovint associades a comportaments distants i/o d'interessos dubtosos. Des del cristianisme, tant la iconografia religiosa com les imatges doctrinals, han donat una visió i construït la imatge del pagès cristià: l'home senzill, honrat i treballador, portador, en definitiva, de les virtuts cristianes, en contraposició als components llicenciosos i pecaminosos associats a altres estaments socials, bàsicament urbans.

Tanmateix, aquestes imatges, percepcions o estereotips sobre el món rural mai han estat unívocs: la innocència ha compartit espai amb la ignorància i la virtut amb l'endarreriment. Les imatges positives han conviscut amb tòpics molt menys favorables i, així, els habitants del camp també han estat qualificats d'orats, covards o bestials. Això es va notar sobretot a partir de l'anomenada revolució industrial i el boom de la *civilització urbana*: la ciutat es va presentar com l'espai d'avantguarda i del progrés individual i social i el camp com l'espai d'endarreriment, mantenidor de costums ancestrals inútils i deslloables que privaven la llibertat de la seva gent. Voltaire, un dels pares de la Modernitat, qualificava als pagesos de 'salvatges rústecs'.

Aquesta imatge del món urbà vist com a espai de progrés en detriment del món rural com a espai del passat va calar amb gran força i de fet encara avui hom pot sentir com algú desqualifica a una altra persona fent servir el terme 'pagès', en el sentit d'atribuir-li un comportament barroer, simplista i fins i tot poc intel·ligent.

¹ En aquest context cal tenir present l'aportació d'un dels pares de la sociologia. Davant la complexitat de la realitat i la dificultat de trobar conceptes que la copsin i la defineixin, Max Weber (1864-1920) va proposar els *tipus-ideal*. Els *tipus-ideal* són constructes per a definir aspectes de la realitat elaborats a partir de l'abstracció i la combinació empírica d'un nombre indeterminat d'elements que, tot i que no coincideixin en un mateix fet o fenomen, esdevenen útils a l'hora d'analitzar-lo i explicar-lo.

² Raymond Williams (1973) *El Campo y la ciudad*, Buenos Aires [etc.] : Paidós, 2001

La presentació negativa del món rural i la seva gent històricament no ha tingut res d'innocent. La degradació facilita l'explotació. En la ideologia feudal que jerarquitzava a les persones segons la seva funció social, els pagesos pertanyien al darrer graó de l'escala, els *laboratores*, la base econòmica dels altres estaments socials. En la ideologia moderna, la gent del camp havien de convertir-se en la ma d'obra que fes possible la revolució industrial i el desplegament de les grans ciutats. El món burgès necessitava obrers i li sobraven pagesos.

Aquesta visió va arribar a nivells gairebé deshumanitzants, fins al punt que en determinades èpoques als pagesos se'ls va negar qualsevol dret polític. Miquel Agustí recull, citant al jurista medieval Luca de Penna, una justificació ben explícita d'aquesta exclusió política i social: "los que professan dita Professio deuen esser eximits dels carrechs publichs, per ser ells los homens que ab tot son cos y ab totes ses forces, sustentan tota la machina vital del mon (...) y que perço lo Agricultor no se ha de ocupar en altres coses, sino en lo fet de sa Agricultura".

Però és potser perquè eren plenament conscients d'aquesta exclusió i de la inferioritat social a la qual es condemnava als agricultors, que molts antics tractadistes d'agricultura i agronomia arrencaven les seves obres amb un capítol laudatori de la vida rural, on reclamaven la consideració de l'agricultura com a art —un tema ja present en Varró i altres escriptors llatins— i arribaven a afirmacions tant contundents com la recollida en un manuscrit anònim de Porrera del s. XVIII, que després de dir que "l'hofici d'agricultura [és] lo més noble" continuava considerant que déu era un agricultor. Tanta insistència, però, no deixa de ser signe del pes que tenien els estereotips més negatius.

L'arribada del Romanticisme a Catalunya i l'emergència del catalanisme polític, durant el segle XIX, va generar un corrent de pensament el qual postulava la idea que les essències de la personalitat catalana es trobaven en la societat rural. D'aquí en sorgiren molts projectes etnogràfics i folkloristes que cercaven rescatar de l'oblit el patrimoni cultural, arquitectònic i tecnològic del món rural. La culminació d'aquesta tradició es troba reflectida en un dels clàssics del pensament catalanista contemporani, la *Notícia de Catalunya* de Jaume Vicens Vives (1954), on s'afirma amb gran contundència que Catalunya és un poble de pagesos, que aquesta ascendència pagesa "ens du a un complex mental de què avui no tenim noció exacta" i que "casa i família, mas i terra, [són] el poderós enreixat de la subestructura social catalana abans i després del segle XIV, àdhuc fins als nostres dies".

Des d'aquesta perspectiva, el camp es convertí en el contramodel social de la ciutat moderna, entesa no només com a lloc de degradació moral, sinó també com a brou per a les ideologies subversives que fomentaven la revolució social. Per contra, el món rural era vist com un conjunt harmònic, no contaminat per les ideologies urbanes que posaven en perill l'ordre social, i on les relacions entre els homes eren justes i estaven regulades per institucions solvents per la seva llarga tradició. El pairalisme, o sigui aquell discurs ideològic caracteritzat per idealitzar les institucions rurals catalanes (la família patriarcal, l'hereu, l'emfiteusi, els capítols matrimonials,...), per defensar-les com a particularitat jurídica i per emfasitzar el caràcter harmònic de les relacions socials que generaven, seria la culminació d'aquesta tradició. Per al pairalisme el món rural català tendria a ser una estructura social estable i pacífica, l'harmonia de la qual només seria interrompuda per la intervenció de la maquinària estatal i per la irrupció d'ideologies exògenes, procedents precisament del món urbà.

Aquest estereotip interessadament amable sobre els pagesos i el seu món ja ha caducat, i no només perquè les institucions socials que tant defensava el pairalisme també hagin caigut en desús. Avui els pagesos, els pocs que queden en un país on només el 2,4% de la seva població activa es dedica a l'agricultura, només es fan visibles quan tallen carreteres, organitzen protestes o protagonitzen escridassades. Els mitjans de comunicació, en una societat que no entén que els actes de protesta puguin alterar el ritme quotidià dels qui només

volen ésser-ne espectadors, tendeixen a presentar els pagesos com un col·lectiu corporativista que vol magnificar el seu reduït pes social amb actuacions irracionals o, almenys, incomprensibles per a la resta de ciutadans. Alhora, el món rural ha esdevingut un focus de problemes de tot tipus: incendis, contaminació d'aqüífers, malalties alimentàries, resistències locals a infraestructures que afectin el territori,... i per si això fos poc, la tossuderia dels pagesos per mantenir els ajuts de la PAC posa un greu dilema moral perquè, diuen els partidaris del lliure canvi, limita el creixement dels anomenats països en vies de desenvolupament.

2. Món rural món urbà; dos espais productius

Parlar avui, en plena globalització e internacionalització de l'economia, en accelerat creixement de la societat informacional i de la del coneixement -malgrat que des de la moderna crítica intel·lectual totes aquestes aparences solideses es contesten, precisament, utilitzant substantius molt més fràgils, molt més líquids, molt menys consistents, per definir, per retratar aquesta societat postmoderna- resulta difícil i complex, però a la vegada atractiu, alligador i suggeridor. Reflexionar, debatre, sobre el món rural i el món urbà, sobre l'equilibri entre ambdós, sobre diferències, desigualtats, sinergies i incompatibilitats entre ells, és un repte interessant i necessari.

Però, es pot avui dia, encara, seguir parlant de món rural i món urbà? És una realitat, encara, aquesta dicotomia? És una ficció? És virtual? És pot considerar que l'extensió, difusió de la ciutat en el territori va acompanyada de la igualtat en la renda, en oportunitats, en accés als nous béns de comunicacions i transports, en l'ús dels béns públics més bàsics i necessaris? La percepció que cadascun dels mons té de l'altre és la correcta o està influenciada per com el veu des del propi, des d'on ell resideix?. És clar que qualsevol anàlisi entre món rural i món urbà com a dos realitats, dos mons enfrontats, no té en l'actualitat cap tipus de vigència, cada cop més el tipus de vida, des del mateix habitatge fins el vestir, passant pels problemes, angoixes, gustos i emocions, són mes semblants, i, en el futur, encara ho seran més. Com diu Ignasi Aldomà, "el món rural és divers en el seu territori i els grups humans també hi presenten un gran varietat, tant o més que a ciutat, però aquesta diversitat de grups i territoris cada cop resulta més indiferenciable de la ciutat i dels contrastos que es troben a l'interior de la mateixa ciutat"³.

Tanmateix, però, són suficients aquestes similituds per poder entendre que el territori es homogeni? Evidentment que no, però, a la vegada, aquesta heterogeneïtat pot ser causa suficient per continuar mantenint aquesta dualitat entre món rural i món urbà? Complex resulta poder contestar adequadament a aquests interrogants, i el que intentarem ara és reflexionar si en un món on l'intercanvi de relacions, materials i immaterials, integra no només territoris, sinó també hàbits, comportaments, formes, actituds i valors, té vàlida aquesta taxativa separació. Som conscients que per aquest objectiu caldria una examen detallat de molts paràmetres, de molts vectors, que sobrepassen el límit d'aquestes pàgines. Encarem aquesta anàlisi amb aquesta aportació que fa que el documento no es pugui considerar tancat, sinó tot el contrari, el debat és obert sense fixar, de bell antuvi, ni límits ni metes que el puguin acotar.

2.1- Espais productius: rural i urbà

Si ens introduïm en l'àmbit de les reflexions econòmiques, hem de començar dient que la divisió tècnica del treball, com a element fonamental del desenvolupament i especialització dels mercats, s'ha fet també evident en el cas del territori, la qual cosa suposa el poder parlar, a nivell d'estructura productiva, d'un espai rural i un espai urbà, conceptes aquests molt més concrets, molt més fàcilment identificables, molt més precisos, que no els de món urbà i món rural.

³ Ignasi Aldomà (1999) *Amb el permís de Barcelona. L'altra societat urbana*: Pagès editors

L'espai productiu rural ve marcat per un predomini indiscutible del sector primari, per continuar seguint amb la divisió sectorial de Colín Clark encara avui dia no superada, i l'urbà per un, també fora de tota discussió, del sector comerç i serveis que s'han convertit en els vectors de creixement de les ciutats postindustrials. No hem d'entendre, però, que aquests espais especialitzats, com diem, en la seva tasca productiva, no estan interconnectats, són independents i, per tant, no existeixen les clàssiques operacions d'intercanvi. Tot el contrari, quan parlem d'àrees metropolitanes, de clústers, de districtes o de sistemes de ciutats, estem parlant de d'espais poli o multi productius, encara que puguin tenir una activitat com a dominant i/o preferent. L'agricultura o ramaderia d'autoconsum es ja inexistent i els inputs o outputs dels diferents espais rurals catalans es preparen, elaboren, per ser venuts, per ser canviats, la qual cosa fa obligatòria i imprescindible l'entrada dels dos espais, rural i urbà, en continua relació, en continu intercanvi de mercat, de trobada d'oferta i demanda.

L'anàlisi a fer en cap cas ha de ser d'enfrontament o de supervivència d'un dels dos espais a costa de la desaparició de l'altre. La complementaritat és quelcom, és vulgui o no, irreversible, i cal centrar les bases del que en podríem anomenar com una nova ètica de complicitat entre ambdós espais, entre ambdós móns. Econòmicament es necessiten, econòmicament les contradiccions que puguin aflorar tenen solució.

Finalment, el cooperativisme i associacionisme en el món pagès ha fet possible la participació d'aquest, no encara en la mesura del desitjable, en valors afegits d'activitats transformadores i distribuïdores pròpies dels altres dos sectors productius, l'industrial i el terciari, amb la qual cosa els espais intersticials entre els dos móns cada cop són més petits, cada cop són més inexistent. Tenim un clar exemple, en l'actualitat, d'aquesta forta interrelació. Avui en dia ja, pràcticament, s'ha institucionalitzat el parlar del sector agroalimentari per definir tots els processos que van des de l'elaboració del primer input fins la transformació d'aliment apte pel consum final. La superposició, doncs, d'espais productius agraris i no agraris en una mateixa cadena de producció és quelcom irreversible. Una evidència significativa del que estem dient és el pes de la Cooperativa Agropecuària de Guissona en la comarca de la Segarra, prop del 50% del total seu PIB procedeix del sector industrial, participant d'aquest percentatge un bon grapat de població agrària.

El parlar, però, de món rural ens porta molt més enllà dels límits que marca l'activitat econòmica, i és aquest el motiu que justifica el fer aquestes reflexions des de vessants diferents. No es casualitat que avui en dia siguin molts els que es decanten per una política econòmica rural, per una política de desenvolupament del món rural, en lloc d'una política econòmica agrària, en lloc d'una política de creixement agrari, la qual cosa, implícitament, significa la similitud i no diferència entre món urbà i món rural.

2.2- Composició del PIB per sectors

Podem escollir com a variables de referència el pes del sector primari sobre el total de l'activitat comarcal que analitzarem tot seguit i el de la població ocupada que ho farem en segon lloc. Malgrat les fortes influències naturals en les xifres de producció agràries, creiem que la dada es vàlida, considerant la seva anàlisi conjuntament amb les altres que anirem analitzant, per establir aquesta diferenciació productiva entre espai rural i espai urbà. Podem diferenciar tres grans grups de comarques, atenent al fet de si el pes del primari sobre el total del Valor Afegit Brut (VAB) és superior o no al 10% i segons que el creixement del sector hagi estat per sobre o per sota la mitjana del país.

Entre les comarques amb una més gran aportació del sector primari al total de l'activitat (per sobre o al voltant del 10% del total del VAB agregat) distingirem dos grups, segons l'avenç de l'activitat sectorial hagi estat superior o inferior a la mitjana del país. Així, el primer grup estaria

integrat per aquelles comarques (cinc en total) que, mantenint participacions relatives del primari superiors al 10% del VAB agregat, han presentat augments del VAB sectorial superiors a la mitjana catalana. Aquestes es distribueixen, de sud al nord del país, seguint el límit de ponent (la Terra Alta, el Priorat, la Conca de Barberà, la Noguera i el Solsonès), amb registres notablement dispars: des del 0,81% de la Noguera fins el 15,09% del Priorat, passant pel 14,21% de la Terra Alta i el 4,99% i el 4,96% de la Conca de Barberà i el Solsonès respectivament. La diferència entre aquests creixements obeeix al fet que tot i compartir aquesta característica comuna d'elevat pes del sector primari en el total de l'activitat productiva, la seva especialització subsectorial és molt diferent. Així, els elevats percentatges de la Terra Alta i el Priorat responen a les collites de fruita seca, vi i oli d'oliva, sectors que representen més del 80% del primari en ambdues comarques, mentre que els més baixos avenços de la Conca de Barberà, la Noguera i el Solsonès reflecteixen avenços més lleugers dels cereals i la fruita fresca.

El segon grup de comarques amb un elevat pes del primari sobre el total de l'activitat, però amb avenços del VAB sectorial per sota la mitjana del país, està integrat per comarques situades al Pla de Lleida: les Garrigues, el Pla d'Urgell, l'Urgell i el Segrià (on el primari representa el 18,1%, el 20,7%, el 11,0% i el 9,7 % del VAB comarcal, respectivament). Les raons d'aquests registres menys favorables en comarques amb un pes del sector primari molt notable s'han de buscar als dolents resultats experimentats en la producció de fruita fresca. De fet, el Segrià va ser la comarca catalana amb el registre més negatiu del primari el 2004, amb una davallada de l'11,54%.

En tercer lloc, el grup de comarques amb pesos del primari sobre el total inferiors al 10% i amb augments del VAB sectorial el 2004 per sobre la mitjana catalana, un total de vint-i-dues, està integrat pel Montsià, el Baix Camp, la Ribera d'Ebre, el Tarragonès i el Baix Ebre al sud del país, pel Pallars Jussà, l'Alta Ribagorça, l'Alt Urgell i la Cerdanya al nord, a les regions de muntanya i pel Garraf, el Baix Penedès i l'Alt Penedès, més el Maresme i la Selva i, finalment, el Vallès Occidental i l'Oriental a Barcelona i l'Alt Camp, l'Anoia, la Segarra, el Bages, el Berguedà i Osona al centre.

El fet més clar és, però, que hi ha vint-i-dues comarques amb un PIB primari per sobre del doble del de tota Catalunya, que és de l'1,7%. Si féssim, a més, una perversió estadística, no acadèmica i, per tant, no vàlida, els números encara ens sorprendrien més. Si agafem el pes del PIB primari de les quaranta-una comarques i obtenim la seva mitjana aritmètica l'1,7% es converteix en 5,95%. Això el que significa és la més petita productivitat del sector primari respecte a tots els restants. Dues coses volem apuntar al respecte: la primera és que tota activitat lligada a l'explotació dels recursos naturals té unes limitacions naturals, físiques, que no tenen els altres sectors, la qual cosa és important tenir en compte a l'hora de valorar els preus relatius, és a dir a l'hora de relacionar els preus dels outputs del pagès amb els preus dels inputs que ha de comprar. La segona és que el sector primari necessita d'una atenció, en el moment de fixar els objectius de creixement econòmic i els instruments de política econòmica a utilitzar per assolir-los, equitativa i d'igual nivell que les altres branques productives. És normal, per exemple, oblidar-se de l'agricultura quan es parla d'accions públiques, i foment de les privades, en l'àmbit de la inversió en R+D+I?

2.3- Població ocupada per sectors

Analitzarem ara la distribució de la població ocupada per grans sectors, també a nivell comarcal. El primer que crida l'atenció es la gran similitud que hi ha entre el caràcter rural de part de les comarques catalanes que quasi coincideix, exactament, amb els resultats obtinguts amb l'anàlisi de la composició del PIB per sectors.

Efectivament, les vint-i-dues comarques amb més PIB primari són, excepte dues, les que tenen, també, una major ocupació en aquest sector. Només Ribera d'Ebre i Alta Ribagorça figuren en el grup de comarques amb més ocupació primària però no figuren en les de més pes del PIB d'aquest mateix sector. Tanmateix, hi ha un motiu evident que explica aquest fet. En ambdós casos es tracta de l'existència d'una forta producció energètica, en el cas de Ribera d'Ebre la nuclear d'Ascó i en de l'Alta Ribagorça la hidroelèctrica Enher. Són aquests dos fets puntuals els que expliquen no només el que estem dient, sinó també la gran distorsió que presenta la comarca de Ribera d'Ebre en la composició del seu PIB. Pràcticament, el valor afegit de la planta nuclear monopolitza l'activitat de la mateixa. Fins el 86,1% del total del seu PIB es concentra en el sector industrial. Malgrat, és evident, que la nuclear no sigui l'única activitat transformadora existent en la comarca la seva influència en la consecució d'aquest percentatge és indiscutible. Molt més moderat, però també evident a efectes del que estem considerant, és el cas de l'Alta Ribagorça. Aquí el pes del PIB industrial és del 40%, al mateix nivell, tanmateix, que el Vallès Oriental, per exemple, i per sobre del Vallès Occidental i Baix Llobregat. En aquest mateix apartat d'activitats úniques que monopolitzen el pes del sector transformador, i en aquest cas al marge del sector energètic, seria l'exemple ja comentat de la Cooperativa de Guissona en la Segarra.

És manifest que des d'aquesta vessant econòmica hi ha uns espais productius rurals amb una economia centrada, molt per sobre de la mitjana catalana, en el sector agropecuari. Les xifres encara es decantarien més a favor del que estem dient si en el conjunt de la majoria d'aquestes vint-i-dues comarques eliminéssim el producte terciari que es concentra en l'espai urbà de les capitals comarcals, com succeeix, per exemple, en els casos del Segrià i l'Osona.

Resulta quasi innecessari dir que en cap cas la diversitat productiva ha de desaparèixer. Tot sistema metropolità, tota articulació que comporti la plena comunicació entre diferents territoris se centra, fonamentalment, en aquesta multi producció i en una expansió dels seus mercats el més dilatada possible. Tan afegit és l'espai rural de l'urbà, com a l'inrevés.

Els quadres i gràfics que s'acompanyen com annex expressen clarament tot el que hem estat descrivint. A nivell productiu i d'ocupació hi ha tres grups de comarques perfectament diferenciats. Són força significatius i il·lustratius, al respecte, els gràfics 3 i 4. La divisió del treball es manifesta en el territori apareixent espais inequívocament especialitzats que no, ni molt menys, aïllats. Això implica que des d'una perspectiva integradora, conjunta, macro, gran, els món urbà i rural es confonen, no hi ha fronteres, límits clars entre ambdós, i el que si hi ha és coexistència i comportaments, hàbits, cada cop més homogenis, cada cop més iguals. Tanmateix, si que podem parlar d'espais productius diferents que poden articular relacions de producció distintes que acaben generant desequilibris territorials que només es poden corregir per una alteració dels resultats primaris que sorgeixen del mercat.

2.4- Diferents productivitats

Una senzilla ullada al quadre núm. 5 dels annexos confirma, també, tot el que estem dient. Les diferències es mostren sobretot en la naturalesa de l'activitat productiva i la seva estructura. Per exemple, totes les comarques presenten uns percentatges importants d'ocupació en el sector serveis. Totes superen el 40%, excepte Terra Alta (37,20%) i la Segarra (39,81%). És a dir, les diferències numèriques que hem observat en el sector primari no es donen, ni de bon tros, en aquest cas concret del sector serveis. Això significa que malgrat espais productius diferents els mercats si que estan interrelacionats, i que tota la producció agrària es objecte d'intercanvi.

Aquest intercanvi difon en el territori informació i comunica tots els espais, fent que aquests no acabin aïllant-se. Tanmateix, aquests fluxos d'inputs i outputs no només econòmics sinó també culturals, formatius, socials, d'idees, formes, hàbits i costums, no dissimulen la diferència

important entre els dos espais: la desigual productivitat. Una altra ullada al quadre núm. 5 i al núm. 1 ens confirma el que diem. Normalment les comarques més agràries, malgrat presentar un percentatge ocupat de població en el sector serveis relativament important, tenen el PIB d'aquest mateix sector inferior. És a dir, el quocient entre PIB sector serveis i població ocupada en el mateix és inferior a la unitat, quan en les comarques menys agràries se supera aquest dígit. On són més productius els resultats? On són més productius els factors? On els rendiments són superiors? Aquesta és, evidentment, la diferència.

I finalitzem aquest apartat d'anàlisi fonamentalment econòmica amb un apunt. Considerant la importància que el nivell d'infraestructures té en l'augment de la productivitat, el repte de les nostres institucions públiques està en que cap part del territori català quedí al marge de l'accés i ús de la banda ampla i de totes les altres noves tecnologies que en l'àmbit de la comunicació i informació existeixin a nivell d'usuari. En un món on les tecnologies de la informació i la comunicació ocupen un rol més decisiu en el desenvolupament de l'activitat econòmica, deixar territoris al marge d'aquestes tecnologies suposa condemnar aquests territoris a la marginalitat.

3. El mestissatge entre el món rural i el món urbà

En el punt anterior, partint d'una anàlisi bàsicament econòmica, s'apunta la distinció entre l'espai productiu rural i l'urbà, el primer marcat per un predomini del sector primari, i el segon per un del sector comerç i serveis, que s'ha convertit en els vectors de dinamisme de les ciutats postindustrials.

Com també s'ha indicat, però, avui aquests dos espais són econòmicament interdependents, és a dir, es necessiten l'un a l'altre. El sector primari no només necessita el mercat de consumidors urbans, sinó que la seva producció requereix i depèn de la tecnologia (tangibles i intangibles), la qual és dissenyada i es desenvolupa en el món urbà. Per altra banda el món urbà no només necessita el sector primari com a recurs alimentari (de fet cada vegada hi ha més importació d'aliments de països tercers), sinó també com l'espai que complementa i fa sostenible la vida urbana.

En les darreres dècades la relació món rural món urbà s'ha transformat de manera especial i radical. Durant molt de temps la frontera entre el món rural i el món urbà venia definida, a part d'una estructura productiva diferent (agrària en un cas, industrial en l'altre), per les diferents formes de vida (extensives, intensives), els indicadors de densitat demogràfica (poca o molta) i les costums i tradicions (societat industrial versus societat rural).

En els darrers anys, però, a Catalunya s'ha produït un procés d'urbanització del món rural així com un procés de ruralització del món urbà. Per una banda la ciutat ja no és un espai compacte sinó que s'estén de forma dispersa sobre territoris rurals. De fet cada vegada més es parla no de ciutat sinó de territoris urbanitzats⁴. Per altra banda, el territori rural, s'ha vist sotmès a implantacions urbanístiques de primera o segona residència que busquen un preu baix de sòl i/o el valor afegit d'un entorn 'no-urbà'. Al mateix temps les indústries productives s'allunyen dels centres urbans i s'instal·len en zones que fins fa poc es consideraven com a rurals, sovint incentivades per les administracions locals. Davant la davallada del nombre de pagesos, la recessió demogràfica i l'estancament socioeconòmic que pateixen moltes poblacions rurals, els seus ajuntaments i/o consells comarcals busquen revitalitzar les seves poblacions a través de la captació i promoció de noves iniciatives empresarials (tallers, manufactures i/o empreses de serveis) que generin ocupació i fixin població en el territori⁵. Davant aquest context, el món rural ja no es pot reduir al món pagès.

⁴ David Harvey (1996) *Cities or urbanization?* Oxford

⁵ Hi ha casos en que amb la finalitat de captar empreses els ajuntaments ofereixen la tramitació ràpida i gratuïta de la llicència d'obres i la llicència d'activitat, adeqüen gratuïtament els espais i les

La dicotomia rural-urbà, agrari-industrial, camp-ciutat, ha anat perdent sentit en una societat que cada cop és menys industrial i en un camp on les comarques amb millors perspectives són les que integren la indústria i les activitats anomenades complementàries (fonamentades sobretot en el turisme) en el seu sistema productiu.

Les millores en les comunicacions, l'augment de la mobilitat (de persones però també de productes i coneixement) ha portat per una banda que el món rural s'impregnés de molts elements que fa uns anys identificàvem com a rurals: des de l'organització familiar fins a les activitats de lleure i oci. Per altra banda el món urbà s'ha obert al món rural, atansant-s'hi en busca d'elements cada cop més preuats a través de les segones residències, d'urbanitzacions de cases unifamiliars, del turisme i les migracions urbanes del cap de setmana.

Tot això ha transformat la relació entre ambdós móns i n'ha diluït les fronteres, de manera que actualment podem trobar nuclis rurals on l'agricultura és pràcticament inexistent, zones netament urbanes amb una densitat poblacional baixa, i formes de vida intensiva en nuclis tradicionalment rurals, fruit de la implantació industrial, o formes de vida extensiva a les grans ciutats, conseqüència de l'envelliment de la seva població. Per tant, no podem parlar d'una frontera clara i definida entre ambdós móns, els quals, d'altra banda, són ben reals.

Quan es vol definir que s'entén per món rural, tot sovint s'utilitza el recurs fàcil de dir que és tot allò que no és urbà, des de la convicció de què està molt clar què és una ciutat, què és un nucli urbà. Aquesta definició, però, avui ja no ens serveix. Dit això, tampoc podem afirmar que tot l'espai ha esdevingut íntegrament urbà. És evident que, més enllà de criteris purament quantitius, perduren diferències fonamentals entre, per posar un exemple, comarques com el Vallès Occidental i el Berguedà, entre poblacions com Terrassa i Sagàs.

El món rural no és quelcom residual, sinó quelcom existent abans que el propi nucli urbà i, per tant, necessitat d'una definició que ens permeti vestir polítiques públiques i privades amb uns destinataris clars. Si no som capaços de definir-lo, d'explicar-nos clarament que és el món rural, serà molt difícil justificar cap política pública que hi estigui adreçada, i serà molt difícil fer realitat la vella cançó del reequilibri territorial.

Immersos en un nou món que pivota entorn els serveis i el coneixement, i amb el risc d'oferir una visió insuficient, esbiaixada i fàcilment criticable, es pot de definir avui el món rural com aquell territori, els residents del qual es veuen obligats a desplaçar-se, normalment per mitjà de transport privat, per accedir als serveis bàsics i a la major part de l'oferta cultural i de formació.

En aquest context, desades enrere les societats agrícoles i les societats industrials i instal·lats en una societat dels serveis, en trànsit cap a la societat del coneixement, és sobretot a partir d'aquests dos vectors (serveis i coneixement) que hem de definir el què entenem per món rural i món urbà. Actualment, a molts pobles petits de la nostra geografia, (allò que tradicionalment entendríem com zona rural), hi trobem petites indústries, quan no grans instal·lacions industrials que s'hi han ubicat atesos els avantatges econòmics i/o les majors facilitats d'externalització de costos mediambientals; a l'altre extrem, veiem com les grans ciutats dissenyen polítiques de creació de petits horts periurbans destinats a l'autoconsum i a l'esbarjo, o com un dels pocs sectors agrícola-viàbles per si mateix es l'hortofrutícola situat a les rodalies de les grans ciutats, per raons de proximitat al mercat i volum de demanda. Per tant, si una certa societat industrial ja ha arribat a les zones rurals, i d'altra banda es fa necessari mantenir l'activitat

infraestructures que requereix la instal·lació de l'empresa i posen a disposició tots els serveis que aquesta demana (depuradores, banda ampla, etc). També ha esdevingut freqüent la cessió dels terrenys on edificar-hi les naus, i a més a més que es doni una subvenció a fons perdut per a cada lloc de treball creat.

agrícola al voltant de les àrees urbanes, sembla clar que ni una societat ni l'altra ens ajuden a definir què entenem per món rural.

En canvi, si que podem observar una dualitat nítida en tot allò que fa referència a l'accés als serveis bàsics (principalment educació i salut). Un ciutadà del món urbà podrà accedir al seu centre d'assistència primària a peu, o a poques parades de "metro", mentre que un ciutadà del món rural haurà d'anar a un altre poble utilitzant un mitjà de transport distint dels de proximitat i normalment de caire privat, atesos els minsos serveis de transport públic existents. Aquesta circumstància defineix actualment dos móns a Catalunya. Qualsevol matí de diumenge una persona que no disposi de vehicle de transport privat i necessiti un fàrmac en el món urbà, s'haurà de desplaçar uns quants carrers i trobarà una farmàcia oberta; la mateixa persona, situada en el món rural, haurà de demanar a algú que l'acompanyi a la farmàcia més propera (en segons quins indrets, a molts quilòmetres de distància) i la torni a casa. Per tant, essent cert que les dues realitats macroeconòmiques (rural i urbana) existeixen però es van diluint, és igualment cert que hi ha dues realitats finals microeconòmiques en funció dels costos que sobre les economies familiars representa l'accés a un servei bàsic (configurat com un dret) com és la salut.

Si parlem d'educació la situació és igualment diferenciadora. En la fase pre-escolar, en el món urbà el debat es situa en les possibilitats d'accedir a una escola bressol pública o privada; en el món rural, es situa en l'existència o no d'escola bressol. En la fase d'infantil i primària no hi ha cap problema d'escolarització en el món urbà, normalment en escoles properes al domicili familiars; en el món rural la majoria de municipis han d'escolaritzar els seus infants de diferents edats a la mateixa aula, quan no obligar-los a llargs desplaçaments en autocar per anar a estudiar fora del seu àmbit familiar i de jocs. Durant la secundària i mentre els adolescents del món urbà tenen al seu abast centres suficients a la mateixa ciutat, els del món rural s'han de concentrar en uns pocs municipis, menjar fora de casa, desplaçar-se en autocar o tren o cotxe particular, i disposar de menys hores d'estudi que no pas els nois i noies del món urbà. Si parlem de la universitat, les diferències encara són més grans, tant en despesa econòmica, com en costos personals, com en desarrelament dels estudiants. Resulta si més no paradoxal, que un estudiant de l'Alta Ribagorça hagi d'esmerçar més temps i diners per desplaçar-se fins a la universitat de Barcelona, que no pas un jove de L'Hospitalet de Llobregat per anar a París. Per tant, l'accés a un dret bàsic com l'educació permet definir dues realitats a Catalunya, dos móns.

Al costat d'aquestes referències hi hem de situar l'oferta cultural i de formació. Ens referim als grans espectacles teatrals, musicals o de dansa, o a les xerrades, debats o formació continuada. És evident que l'accés a la xarxa d'internet ha reduït enormement els forats negres de coneixement de moltes coses, però no ho és menys que no es pot participar de l'emoció col·lectiva d'un espectacle teatral o musical a través de l'ordinador. L'atansament individual a internet ens permet "veure" coses, l'exercici col·lectiu en un mateix espai ens fa "viure" la mateixa cosa, i si no ho tenim malentès en el nostre pas per aquest món es tracta de viure, no només de veure; no és el mateix saltar eufòric del sofà del menjador quan el teu equip predilecte fa un gol i el veus per televisió, que fer-ho en un camp al costat de milers de persones que vibren com tu. Els xats permeten intercanviar idees amb molta gent; el banc de la plaça permet xerrar i "tocar" encara que sigui a menys persones. Per tant, si bé és cert que l'intercanvi d'idees es pot dur a terme de manera idèntica tant en el món rural com en el món urbà, és igualment cert que si algú que resideix en el món rural vol i participar de les autèntiques emocions col·lectives (vol "viure" el teatre o l'espectacle esportiu), ha d'esmerçar-hi més temps (per raó de la distància) i més diners (els costos de desplaçar-se).

Si parlem de la formació continuada la situació és pràcticament idèntica. Resulta molt rar poder accedir a cursos de reciclatge professional, o d'ampliació de coneixements en el món rural, si no és a canvi d'esmerçar-hi més temps i més diners que qualsevol professional del món urbà, i això també dibuixa dos móns.

Per tant, hi ha una frontera entre el món rural i el món urbà, impossible de traçar sobre un plànol, però no per això imaginària, sinó ben real; no és unidireccional, ni uniforme, ni tindrà el mateix gruix a l'Empordà que als Pallars, o al Montsià que al Tarragonès, però existeix, i ha d'obligar als rectors de la cosa pública a fer polítiques que la tinguin present, si de veritat volem un país vertebrat, fort. Quan la despesa necessària per accedir al mateix servei bàsic és diferent segons on resideixes, no es pot parlar d'un país on els drets són iguals per a tothom.

No parlem doncs, ni de fronteres mentals, ni econòmiques, ni de pobresa o de diferents nivells culturals. Les fronteres mentals que han pogut existir durant molt de temps, són cada vegada més febles, i, com les fronteres que s'estableixen en considerar que "les altres" tenen un nivell cultural diferent, tendeixen a desaparèixer a partir del boom universitari, i són pràcticament inexistentes en els segments més joves de la societat.

D'altra banda, el saldo mig per dipòsit a moltes sucursals bancàries de les zones rurals és notòriament superior a molts de les zones urbanes, motiu pel qual la pretensió d'establir una línia divisòria a partir de nivells econòmics suposadament inferiors en el món rural, no seria real. Com, no ho seria des de la consideració d'uns majors nivells de pobresa, ja que –com a conseqüència bàsicament de la immigració i del sistema de pensions- a moltes zones urbanes els índexs de pobresa superen clarament els d'algunes zones rurals.

Tanmateix, ens podem atansar al món rural a partir de la consideració estricta del fet agrari, i observar les fluctuacions geogràfiques d'una determinada activitat econòmica vinculada al sector primari; és igualment defensable que es puguin establir hipòtesis de definició del món rural en base al nombre d'hectàrees protegides o la densitat poblacional; però totes que aquestes metodologies, molt útils per conèixer una determinada realitat i la seva evolució al llarg del temps, no ens donen una visió del món rural pensant en el futur i en les persones que hi viuen.

Al final del procés el diàleg es dona entre persones, més que entre territoris i, per tant, si volem anar a l'arrel de la qüestió, cal centrar el debat en les necessitats de les persones i les possibilitats que aquestes tinguin de satisfer-les. És aquí on hi pot haver un vector fronterer entre el món rural i el món urbà, però essent un vector per interrelacionar, no per separar; per assegurar la convivència i el progrés, no l'enfrontament, per enriquir el país, no per fragmentar-lo.

Tanmateix, centrar el debat en l'igualtat d'accés als serveis no vol dir que l'objectiu hagi de ser que el món rural i el món urbà assoleixin les mateixes quotes de prestacions. No es pot pretendre viure al món rural i gaudir exactament dels mateixos serveis que el món urbà, de la mateixa manera que no es pot pretendre viure al món urbà amb les mateixes avantatges que el món rural. Pretendre això possiblement ens portaria a la desaparició d'un d'ambdós móns. No tindria massa sentit plantejar que un ciutadà del Lluçanès, per exemple, tingués a l'abast i en les mateixes condicions tots aquells serveis (varietat de comerços, cinemes, teatres, espais de lleure, etc.) que té un ciutadà de Sabadell. I fóra igualment insostenible que els habitants de Sabadell, per continuar amb l'exemple, poguessin gaudir de l'espai, la baixa intensitat i l'entorn natural que un ciutadà de Lluçà.

El món rural i el món urbà són realitats estretament interrelacionades però no per això són ni han de ser realitats idèntiques. Sovint es dona el cas que nouvinguts al món rural, al cap de poc temps d'instal·lar-se en aquests espais (perquè l'habitatge és més econòmic, perquè busquen la tranquil·litat, perquè estant tips del ritme urbà), comencen a protestar per les carències que troben en relació al món urbà d'on provenen.

El món rural i el món urbà estan fortament interconnexos, però fóra incoherent i insostenible pretendre que fossin iguals. Ambdós son necessaris i cal promoure polítiques perquè precisament ambdós siguin viables. Les dades ens apunten que el món rural pot quedar-se sense el seu l'element més identificatiu: els pagesos i pageses. En això cal pensar en polítiques econòmiques que facin viables les explotacions agràries. El món rural pateix, també, i des de fa molt temps, un despoblament que en alguns casos sembla irreversible. En aquest cas cal pensar en polítiques socials que ofereixin majors possibilitats i que contribueixin a fixar la gent en els territoris rurals.

Ambdós espais, món rural i món urbà, es necessiten mutualment, cal implementar polítiques perquè aquesta relació i interdependència no generi efectes perversos; perquè en la relació entre ambdós no hi hagi un predomini de l'un sobre l'altre fins al punt de que la interdependència esdevingui insostenible.

En un món canviant, on l'obertura dels mercats (globalització) esdevé compatible amb la demanda creixent de la traçabilitat dels aliments i la potenciació dels productes locals, on el fenomen de la immigració i els alts índexs de persones nouvingudes conviu amb el revifament de festes i costums populars, on es fa palès el repte per la innovació i tanmateix per la tradició, i on el concepte de progrés sostenible s'està configurant com inevitable, l'existència i el diàleg entre el món rural i el món urbà té més sentit que mai. El treball compartit entre ambdós móns, l'un al costat de l'altre, farà molt més fàcil l'assoliment dels nous reptes que, a les portes del segle XXI, se'ns plantegen.

Abril 2006

Annexos